

O ALTFEL DE *LEAFĂ*

MONICA BUSUIOC

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

București

Un caz interesant și specific de utilizare în epoca fanariotă a termenului **leafă** în raport cu **simbrie**, **plată** și **hac**, dar asemănător într-o oarecare măsură cu **venit**, îl constituie situațiile în care el nu mai desemnează o „răsplată a muncii”, oferită odată cu angajarea și efectuarea unei munci, așa cum este folosit în mod obișnuit, ci reprezintă, în sens larg, un **avantaj** acordat cuiva (și) din alte considerente.

Documentele în care se întâlnesc asemenea utilizări, destul de numeroase, provin în special din Țara Românească și numai în mică măsură din Moldova; ele privesc numai secolul al XVIII-lea și nu se întâlnesc la ceilalți termeni referitori la răsplata muncii.

Sensul general de „avantaj”, căruia i se pot subsuma semnificațiile lui **leafă** din astfel de exemple prezintă o serie de valori contextuale ce ar corespunde fie unei **subvenții** (similare întrucâtva unui „ajutor social” sau „medical”), fie pur și simplu unei **favori**.

Încadrarea diferitelor nuanțe semantice în sfera mai largă a „avantajului” ne-a fost sugerată nu numai din necesitatea de a recurge la alți termeni decât aceia folosiți în „litera” documentului, cât mai ales din dorința de a respecta „spiritul” textelor cercetate. Din analiza lor rezultă că acest **fel de leafă** nu se acordă pe baza unei reglementări oficiale, ci este la **discreția** domnului, chiar și atunci când este vorba de oferirea unei „subvenții” și nu numai a unei „favori”, de ele beneficiind în fapt **numai** categorii de persoane, ci **unele** persoane anume indicate. Amintim că unele dintre aceste persoane primesc **leafă** și ca „răsplată a muncii”, nu numai ca „avantaj”. Totodată este posibil ca și în cazul altor categorii, angajarea sau „rânduirea” în slujbă și remunerarea să fie făcute în scopul de a se oferi un „avantaj”, numai că acest lucru nu este menționat în documente.

Desigur că există o serie de criterii care sunt avute în vedere când se acordă o astfel de **leafă**, dar din analiza unor asemenea criterii nu se deduce (de fapt nu se poate deduce, dat fiind modul în care era redactat textul documentelor respective) că orice persoană sau categorie de persoane, intrând sub incidența unor astfel de condiții de

acordare primește automat acest „avantaj” (astfel spus, oferirea lui are caracter accidental).

Modul cum ajunge termenul **leafă** să semnifice ideea de *avantaj* reprezintă un proces semantic neșemnat și nestudiat până acum, care oferă o altă imagine asupra acestui cuvânt. Această semnificație a lui **leafă**, apărută relativ târziu (în speță în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea), se subordonează aceleiași idei de *decizie* și aceluiași caracter *oficial* de la baza acordării **lefii** ca „răsplată”, în ceea ce privește tipul de raporturi de muncă în care angajarea se face prin numire, dar și persoana ce oferă răsplata, și anume domnul.

Noua utilizare a lui **leafă** are legătură, credem, și cu înțelesul etimonului conform căruia cuvântul a fost folosit inițial în limba română în raport cu *armata*, după cum atestă utilizările dinaintea de secolul al XVIII-lea, precum și cu sensul (1) de la definiția lui **leafă** din DA: „(Milit.) † Solda ienicerilor turci; p. g e n e r. s o l d a ostașilor de orice fel”.

Numai interpretând semnificația inițială de „soldă” a cuvântului **leafă** ca pe un fel de „subvenție” sau „stipendiu” acordat de domnie celor din armată (care nu aveau un „câștig” sigur decât de pe urma prăzilor de război, în rest trebuind să fie „întreținuți” permanent de către domn spre a fi la dispoziția acestuia oricând era nevoie), putem înțelege „saltul” târziu al lui **leafă** de la sensul de „răsplată pentru muncă” la cel de „avantaj”, a *v a n t a j* care este în fond tot un fel de „subvenție” ori „stipendiu”, de fapt un „ajutor de întreținere” similar cu „solda”. Observația de mai sus este singura ce poate oferi o verigă de legătură în explicarea celor două înțelesuri destul de disparate la prima vedere. În favoarea acestei interpretări pledează cele câteva exemple în care **leafă** se acordă drept „ajutor” sau chiar „recompensă” și „stimulent” unor militari distinși sau accidentați pe câmpul de luptă, de ex.:

– *fiindcă Dumitru, ... s-au arătat cu slujbă vrednică ostășescă la războiul ce s-au făcut de către oștile noastre asupra vrăjmașilor nemți la Vaslui ... pentru dreaptă răsplătire slujbei lui și pentru ca să facem pildă și altor slugi credincioase ce se vor arăta cu vrednicie i-am dat carte prin care hotărâm ca să i se dea de la Cămărășia de ocne leafă pe toată ziua câte 10 bani care această milă de leafă să o aibă nestrămutat toată viața lui și după moartea lui să se dea această milă de leafă la copiii lui. M 1788 IR III, 179. (Din comentariul editorului V. A. Urechia aflăm că este vorba de ceata de neferi condusă de acest Dumitru care a ajutat oștirea lui Nicolae Mavrogheni hărțuită de austrieci);*

– *lefi la câteva obraze, unele scăpătate și alți betegiți și sluțiți de pe la războaiele ce s-au întâmplat anul trecut peste Olt. ȚR 1803 ib. XII, 395 etc.*

Dacă ținem cont de atribuțiile extramilitare ale celor din armată în secolul al XVIII-lea, se subsumează acestor exemple și cazul lui

Ilie polcovnic ce s-au aflat în adevăr slujind la treaba molepselii de năprasnica boală a ciumei care este trebuință și folos de obște, cheltuind multă trudă și osteneală până când i s-au întâmplat boala de care au rămas sluit și nedestoinic a

mai putea sluji și a se chivernisi pe sineși; deci după slujba ce au slujit fiind cu cale a se ajuta și a avea o milă domnească pentru ajutoriu vieței lui și mângâierea lui orânduim să aibă **leafă** de la Cutia milosteniei de obște pe toată luna câte tal cincisprezece. ȚR 1796 ib. V, 148.

Interesant de observat este faptul că această **leafă** se acordă n u m a i d u p ă întreruperea sau d u p ă încetarea, din motive de sănătate, a unei activități, mai ales cu caracter ocazional, nefiind edificator dacă aceste persoane au fost remunerate cu **leafă** și pe timpul efectuării respectivei munci.

Caracterul „special” al **lefii** rezultă în mai toate exemplele date din întregul context. Formularea *milă de leafă* M 1788 ib. III, 179 ni se pare revelatoare pentru ilustrarea ideii că această utilizare a lui **leafă** era simțită ca fiind „altceva” decât **leafa** obișnuită, și anume **leafa** ca „răsplată” pentru muncă, întrucât era concepută a se da din alte considerente.

Tot ca o „recompensă”, dar și ca un „ajutor de boală”, de data aceasta, însă pentru o activitate cu caracter permanent și care a fost depusă timp îndelungat (un fel de „pensie pe caz de boală” în termeni actuali), primesc **leafă** și unele persoane aparținând altor categorii sociale ce fac parte din grupurile profesionale *administrație* sau *meșteșuguri*, de ex.:

– *acela doftor carele întru slujba sa cu sârguință se va afla nelipsit în curgere până la 20 de ani dacă după aceia din trupească slăbiciune nu va putea urma lucrarea meșteșugului, Epitropia Casii [doftorilor] să fie îndatorită a-l pune la cale cu o leafă cuviincioasă și ajutor după trebuință spre înlesnirea viețuirii sale, ca o răsplătire pentru osârdie ce au arătat în slujba sa.* M 1813 F 47. (Acest hrisov este singurul întâlnit în documente, ce conține o dispoziție cu caracter oarecum general, deși este posibil să se refere numai la doctorii rânduiți prin acest act);

– *de vreme ce Răducan logofăt se află în starea ce ni se arată neputincios de a mai sluji, poruncim dar ca la slujbă să se puie altul în locul lui, iar cu dânsul facem Domnia mea milă atât pentru scăpăticiunea lui și pentru sacatlâcul patimii lui în care se află, cât și mai vârtos pentru cea de atâția ani până acum slujbă a lui și poruncim să se așeze la **catastih lefilor** cu taleri 15 pe lună ... lipit la tagma foaiei slujbașilor Divanului.* ȚR 1807 IR IV, 113;

– *Răducanu postelnic om scăpătat și bătrân ce-și ține viața cu puțina leafă ce are de la Epitropie câte tal. 10 și după altă jalbă ce au mai dat Măriei Tale, arătând halul lui i s-au făcut prostichiu încă tal. 10 pe lună.* ȚR 1793 ib. V, 374.

Am reținut pentru articolul de față și acele exemple în care r â n d u i r e a î n s l u j b ă și acordarea **lefii** în urma acestei angajări reprezintă de fapt „ajutorul” oferit de domn unor persoane având mai ales dificultăți materiale:

– *fiindcă dumnealui biv vel clucerul Stanciul s-au aflat slujind patriei în vreme de 40 de ani trecuți cu multă trudă și osteneală ... De aceea este cu cale a avea un cuviincios ajutor de mângâiere bătrânețelor sale spre semn de răsplătire ostenelelor*

ce au cheltuit într-această curgere de ani. Prin pitac îl orânduiește Divanul judecător la departamentul de 8 nu în locul altuia, ci adaos peste câți sunt acum acolo rânduiești judecători căruia i se rânduiește și **leafă** câte tal 300 pe lună. Să-l așezi la catastiful **leafilor**. ȚR 1809 ib. IX, 439;

– milostivire făcând Domniea mea asupra jăluitarului [dascăl] ... să i se orânduiască de la Cutia milosteniilor câte tal 15 **leafă** dându-i și o odaie la școală pentru șederea sa. ȚR 1814 ib. X_A, 347, deoarece are mare râvnă spre învățatură, dar starea scăpătăciunii în care se află nu-l ajută a întâmpina cheltuielile ce urmează a avea spre săvârșirea râvnei sale și face rugăciune Măriei Tale a fi ajutat cu vreo milă spre a-și înlesni trebuința. ib. 346;

– dragomanului Sadatoglu ce se află pe lângă consulul rusesc aici în București și fiind scăpătat și sărac, i s-a orânduit această **leafă** pe taleri 100 pe lună. ȚR 1810 ib. IX, 526. În continuare se menționează: a murit rămâindu-i soția în foarte multă sărăcie ... văzând slujba numitului ce au împlinit-o în curgere de 47 ani, arăt Divanului Valahiei să dea soției dragomanului ... din suma banilor ce este pentru săraci orânduită, acei taleri 100 pe lună ce au fost orânduiți soțului său, de la zioa ce a murit soțul. ȚR 1810 ib. IX, 526. (În acest ultim exemplu, ar fi vorba de un fel de „pensie de urmaș”, în termeni actuali).

Reținem și formularea ajutor de **leafă** pentru o „recompensă” și „stimulent” totodată, ce se acordă unor persoane, în urma muncii pe care au efectuat-o mult timp, dar pe care trebuie să o facă în continuare:

– fiindcă dohtoru Silivestru și dohtoru Costandin sunt acum ani douăzeci și trei de când se află slujind țării și cu toată osârdia cătând de obște mulțime de bolnavi nu numai pe cei în politie i pe afară în țară, ci și pe la alte locuri străine, pe unde după trebuință din poruncă au fost trimis ... se cuvine să li se facă de la stăpânire un ajutor de **leafă**, nu numai spre răsplătirea celor până acum urmate slujbe și osteneli ale lor, ci și pentru că și de acum înainte să se poarte cu asemenea protimie ... întru căutarea de obște a pățimașilor bolnavi ... Divanul printr-acest pitac, le orânduiește amândurora **leafă** de la Visteria țării, fieștecăruia pe lună câte taleri 250. ȚR 1808 ib. XII, 901.

S-ar putea ca acest ajutor de **leafă** să reprezinte de fapt o „majorare” a **leafii**, așa cum crede editorul G. Z. Petrescu când notează că: [Ipsilanti face un] «adaos simțitor în beneficiul a 2 medici de „văpsea” din București, cari împlinise 23 de ani de servicii. Salariul lor fu ridicat la suma de 250 lei pe lună [în timp ce] alții numiți din nou erau plătiți cu 80 de lei» LOM 58. Desigur că nu se poate respinge o astfel de opinie, deși exprimarea din document nu este clară în acest sens, iar termenii utilizați în cazurile de majorare a **leafii** erau consacrați în documentele din epocă și cu totul alții: *adaos*, *prostichiu*, *spor*. Totodată acești doi bătrâni doctori se află într-o poziție similară din punctul de vedere al „vechimmii în muncă” (23 de ani) cu doctorii cărora li se prevede să li se acorde **leafă** ca „avantaj” după 20 de ani, în eventualitatea unui accident.

Într-o situație specială, primind **leafă** ca un fel de „avantaj” sunt și feciorii de boieri scăpătați [la școală] cari să-și aibă mâncarea și ajutorul lor la îmbrăcăminte din această **leafă** tal 800 de om po tal 80. ȚR 1813 IR X_A, 340, precum și ucenicii de la amândouă școlile cei carii să vor sili cu învățătura și vor fi săraci, lipsiți de trebuințele lor ... a-i ocroti a-i chivernisi pe unii cu **leafă**, pe alții cu îmbrăcăminte și pe alții cu hrană, ca nu cumva pentru lipsa lor să lase învățătura. M 1762 SD V, 109.

Dacă în toate exemplele de mai sus, **leafa** ce se acordă este legată în vreun fel de ideea de m u n c ă , putând fi asemănată într-o oarecare măsură cu **leafa** ca „răsplată” a unei activități și, ca atare aceste exemple reprezintă o situație de tranziție, în schimb, în alte cazuri se constată că nu mai există nicio legătură între **leafa** ce se oferă cuiva și ideea de m u n c ă , acordarea **lefii** fiind un act de „milă” propriu-zisă sau o simplă „favoare”. Cei ce primesc asemenea **lefuri** sunt fie cei lipsiți cu totul de mijloace de subzistență, fie cei ce fac parte din familiile domnului ori ale unor slujbași ai acestuia sau ai statului (și a căror situație materială nu este totdeauna indicată în documente), fie persoane favorizate de către domn.

Categoria celor lipsiți (total) de mijloace materiale apare cel mai adesea menționată în documente sub denumirile:

– *sărac, săracă, sărăcime*, termeni atestați frecvent, dar destul de târziu:

la atâtea săraci ce li se dau lefi și mile. ȚR 1798 IR VII, 171; *săracii lefegii.* ȚR 1812 ib. XII, 843; *obrazе din lefașii săraci își iau leafa.* ȚR 1813 ib. X_A, 1 052; *lefіle bietelor sărace.* ȚR 1814 ib. 339; *Cutia milosteniei de unde se hrănesc sumă de sărăcime cu prisosul lefilor ce li se dă.* ȚR 1814 ib. 812; *lefіle săracilor celor vrednici de milă.* ȚR 1818 ib. X_B, 1 814. [Săracii sunt numiți și *milași* sau *miluiași lefași* ib. X_A, 557];

– *obraz scăpătat* (care desemnează mai degrabă persoanele sărăcite și nu sărace): *se ajutorează cele mai multe obrazе scăpătate cu lefіle și milele ce se dau necurmat.* ȚR 1799 ib. VII, 481;

– *om sărman*: *Casa lefilor nu poate să aibă această adăstare, fiind îndatorată a face răspunderea lefilor la orânduita vreme, mai vârtos că între lefași sunt mulți oameni sărmani cari numai la această leafă nădăjduiesc.* ȚR 1815 ib. X_B, 110.

Tot din cauza unei situații materiale precare primesc **leafă**:

stareța cu 30 maici călugărițe de la schitul Bașcov ... Schitul se află în desăvârșită sărăcie, neavând nici moșie, nici vii, nici alt cât de mic acaret pentru a lor bună petrecere arată că li s-au fost orânduie de la Vistierie leafă taleri 30 pe lună ... locul fiind cuviincios de ajutor, precum multe sărace călugărițe se împărtășesc cu leafă de la Cutia milosteniei. ȚR 1813 ib. X_A, 171; *lefіle ce sunt hotărâte a lua de la Casa Cutii[i] milelor maicile călugăriți și alți ipochimeni [sunt enumerate]: fiice a clucerul Ioniță Gane, călugărițele celi săraci cu totulu ... Zinaida monahî, eclesiarhă ... Macariia monahî, cântăriață, Platonida oarbă, cântăriață.* M 1817–1819 SD XIX, 61 etc.

Dintre persoanele care au **leafă** în calitate de „rude”, distingem pe cele aparținând familiei domnului (*beizadea, doamnă, domniță*), cărora (probabil) li se acordă **leafă** în virtutea unor drepturi conferite de un anumit statut deținut la Curtea domnească, de ex.:

liafa prea iubit fratelui nostru Alecsandru beizadea. M 1742 MAV 381; *leafa luminaților beizadele care dintru vechime s-au obișnuit a se da de la Casa răsurilor*. M 1814 UR I, 216; *măriei sale doamne*. M 1776 IFC 46; *lefile domnițelor*. M 1819 CAL I, 54, 599.

Celelalte persoane desemnând diferite „grade de rudenie” sunt cel mai adesea *văduvele* unor dregători, indicate prin acest termen în documente sau (și) prin forma de feminin de la termenul desemnând dregătorul-soț respectiv și care primesc **leafă** în această calitate. În afară de văduve, apar și copiii, nurori, cumnate, surori etc., dar și cucoane și jupânese.

Exemplele sunt numeroase, cele mai multe cuprinse în *Îndreptarea lefilor Cutiei milosteniei* ȚR 1815 IR X_B, 274, reprezentând probabil persoane aflate în dificultate materială, după cum rezultă în unele cazuri din text, de ex.:

Bălașa armășoia, Maria brat ego sân stolnicul Dumitrache, Ecaterina ciubuccioaia văduva, Elena condicăreasa, copiii Smarandei serdăresei ot Radu Vodă, copiii răposatului logofăt Gheorghe ot veliții vornici, Iona stegăreasa văduva, cumnata pitarului Dumitrache, două fete sărace Zoița și Vasilica sân popa Negul ot Colțea, Arghira fata, nepoata lui clucerul Burche, hătmăneasa Cozonica, Maria III logofeteasa sân pitarul Dragomir, Dumitrana polcovniceasa nora ceașului ot Biserica Amzei, Iana preoteasa văduva ot Biserica Doamnei, Zoița slugereasa a lui Ianache, Chiriachi văduva lui hagi Gheorghe, Calița văduva răposatului pitar Drăgoi, Catinca văduva sora vornicului Samurcaș, Smaranda căpităneasa a căpitanului Ene, Elena văduva a lui Ștefan împușcat de turci, Sanda văduva oloagă, Stanca văduvă bătrână etc.

În calitate de „soții” sau de „văduve” ce primesc **leafă** mai apar:

bănesei Mariei. M 1763-1764 CAL II, 132; *roaba Măriei Tale, Bălașa, soră lui Anastasie, proin iuzbașă al Divanului domnesc mă aflu însărcinată cu 6 fete și 2 copii, nici hrana de toate zilele nu am, mă rog să te milostivești a mi se arându și mie o leafă după starea și trebuința hranei că și bărbatul meu a slujit Curții domnești fără de niciun cusur*. ȚR 1793 IR V, 371; *șătrăreasa piteșteanca, cum că se află la proastă stare vrednică de milă să aveți a da de la Cutia Epitropiei leafă câte tal 10 pe lună*. ȚR 1794 ib V, 153; *jupânesele văduve*. M 1803 ib. VIII, 642; *fiind și unul Gheorghe bimbașa, după ce au arătat destulă vitejie într-acei război ... s-au și omorât, rămâindu-i femeia văduvă și însărcinată cu copii. Ipsilant i-a orându de la Visterie leafă câte tal 40 pe lună ca să o ia în toată viața ei spre hrana sa și a sărmanilor copii și când au lipsit Măria Sa, i-au tăiat acea leafă și fiindcă răposatul bimbașa este tuturor știut că au perit la război pentru patrie, socotim că n-ar fi de cuviință să rămâie lipsită de acel puțin ajutor al lefei*. ȚR 1811 ib. XII, 733; *să se adauge taleri*

20 pe lângă taleri 80 cu care se vede trecută în catastif Elena soția paharnicului Costache teologul. ȚR 1817 ib. X_A, 557; săracele văduve ce au **lefi**. ȚR 1818 ib. 314; să aibi a da **leafa** ce au avut orânduia răposatul vornic Constantin Filipescul ... la dumneai vorniceasa soția d[umnea]lui. ȚR 1819 ib. XI, 115. Menționăm că vorniceasa ot g[o]sp[o]jda din condica lui Grigore Ghica M 1776 GH₂ 80, nu este în aceeași situație cu vorniceasa de mai sus, deoarece reprezintă o persoană din suita doamnei, semnalată în text alături de *cahvegidina G[o]sp[o]jda și de 10 fete din casă ot G[o]sp[o]jda* ib., care erau răsplătite cu **leafă** pentru serviciile făcute la Curtea domnească pe baza unei angajări.

În documentul amintit, *Îndreptarea lefilor Cutiei milosteniei* ȚR 1815 IR X_B, 274, sunt citate în mod succint și alte persoane, despre care nu se poate afirma ce statut aveau și în ce calitate sau din ce motive primeau **leafă** (se poate cel mult, presupune în cazul persoanelor aflate în situații similare cu cele discutate până acum), de ex.:

Iorgache beceru ot Târgoviște, Ioniță beteagul, Bită doftoroaia, vnu Matraca ot Târgoviște, Nicolae logofătul, Tănase odabașa orbul ot Spirea, Anastase sticlarul sacat de ochi ot Sf. Nicolae din Șelari, venețiana văduva, dohtorița ot Domnița Bălașa, Gheorghe biv vornic de harem ot Spirea, Smaranda topliceanca, Preda polcovnicelul ot Sf. Ștefan, clucerul Iancul ot Târgoviște etc.

Este posibil ca o parte dintre persoanele mai sus-amintite nominal printre „rude” să primească **leafă** și ca o „favoare”, nu neapărat ca un „ajutor”, după cum se poate ca ambele sensuri să coexiste corespunzător celor două motivații în acordarea răsplătii.

Dintr-o cronică aflăm despre Constantin Mavrocordat care a dispus, ca și înaintașii săi, fără nicio rezervă, de toate veniturile Visteriei, mergând până acolo încât: *grecii era mulți în toate boierii și pârclăbiile și vămășiiile cele de pe margini ... iară boierii de la țară nu putea încăpea la nimic. Și toți aveau lefi mari de la visterie; și vro dzece țiiitori măritate a tătâne-său [a lui Neculai Mavrocordat], bărbații lor, tot cu lefe și cu boierii era. Așijdere un frate a lui, anume Iancul beizade cu mare cheltuială, că avea câte dzece, cincisprezece lei **leafă** pe dzi, fără altele. Și maștihă-sa earăși cu mare cheltuială, că avea grea casă cu multe roabe, de le îmbrăca și le mărita tot cu cheltuiala țării, și osăbit și **leafă** pe dzi 15 lei.* M LET II, 417.

Despre situații sigure de acordare a **lefi** drept „favoare” se poate vorbi, în cazul câtorva exemple, în care numele persoanei nu apare indicat:

Epitropia are a răspunde lefi la câteva obraze. ȚR 1803 IR XII, 395; *să aibi a da ... leafa pentru un obraz știut.* ȚR 1806 ib. VIII, 654. [În legătură cu acest exemplu, editorul V. A. Urechia notează: „o miluire neobișnuită face Constantin Ipsilanti ... la 12 aprilie 1806, dar de astă dată nu de la Cutia milelor, ci din Casa răsurilor cu titlul de **leafă**” ib.]; *poruncim să dai unui obraz anonim ... care această leafă să urmezi a i-o*

da. ȚR 1813 ib. X_A,139; cu acest pitac să dai **leafă** câte 4000 lei la un ipochimen știut. ȚR 1819 ib. XI, 243.

Într-un alt caz s-ar putea să coexiste cele două sensuri de „avantaj” și de „favoare” în acordarea **lefii**, dar tot fără vreo legătură cu ideea de m u n c ă:

*într-o asemenea ticăloșie se află Dimitrie Paleologu care fiind de părinți de neam bun ai patriei sale și într-o bună stare odinioară aflându-se, după ce în urmă din ale vremilor nenorociri întâmplare s-au văzut pe sineși golit de această bună stare, i s-a mai adăugat apoi și a bătrâneților osândă, însoțită și cu o trupească încât nicio altă nădejde nu i-a mai rămas spre a-și agonisi de sineși cea mai puțin mângâiere la trupeștile sale slăbiciuni și trebuințe pentru rămășița ticăloasei lui vieți. Derept aceea dintru omenirii și dintru creștinătății datorie îndemnându-ne și cu milostivire privind asupra lui, iată prin sinet orânduim o vecinică milă și ajutor pe obrazul său și hotărâm ca din huzmetul vămilor să i se dea **leafă** câte tal 500 în câtă vreme va mai avea viață.* ȚR 1817 ib. X_B, 245.

În alt exemplu, cele două sensuri ale lui **leafă** par să coexiste, ea acordându-se și ca „răsplată” pentru muncă, nu numai ca „avantaj”:

*chibzuind ... pentru mănăstirea Sadova, fiind neînchinată nicăieri, ... am aflat pe Sfinția Sa proin Ungro-Vlahia chir Nectarie sub a cărui îngrijire rânduim și dăm această mănăstire cu toate acareturile, viile, moșiile, robii și orice alte venituri ca să o aibă nestrămutat cât va trăi. Pentru aceasta facem sfânta mănăstire dar și musadea să fie slobodă și asidotă de orice dări și răspunderi și tot iratul și venitul ce are această mănăstire să fie numai pentru cheltuielile Preasfinției și orânduielile bisericii. Pentru cheltuielile și trebuințele Preasfinției, rânduim ca să aibă a lua și câte taleri 1000 ... de la **Casa lefilor**.* ȚR 1819 ib. 25.

Poate cel mai semnificativ exemplu care sintetizează modalitatea de utilizare specifică adusă în discuție este următorul:

*dumneata vel vornice al oștirilor, **leafa** ce se dă săracilor* [s. n.] *nu are asemănare cu **leafa** inginerului* [s. n.], *fiindcă aceea este milă* [s. n.], *iar a inginerului **simbrie*** [s. n.], *fiindcă nu este el dator a fi răbdător de dreptul său; de aceea poruncim dumatiale, ca negreșit să se plătească cusurul **lefei** ce are a lua până când s-au scos din catastih.* ȚR 1815 ib. X_A, 919.

Din anafora aflăm:

*cu luminată poruncă Măriei Tale s-au orânduim cu **leafă** de la Cutia milosteniei dum[nealui] Ernesti Maer inginer cu taleri 75 pe lună ... care au și luat de la Epitropie **leafă** pe trei luni numai însă pe mai, iunie și iulie taleri 225, iar pe 5 luni de la 1 august până la sfârșitul lui decembrie acestui let, taleri 375, pentru multa lipsă de bani ce avea Epitropia văzând că **lefile** cele orânduite covârșesc iraturile Epitropiei, după cum nu s-au răspuns nici celorlalți lefași pe let acesta ... neavând mijloc, l-au scos cu totul din catastihul lefilor milosteniei.* ib.

Interesul prezentat de acest document privește distincția clară care exista în secolul al XVIII-lea între cele două **lefuri**, în speță între cele două semnificații ale

acestui cuvânt, dar și faptul că se ajunsese deja la o confuzie, din moment ce a fost nevoie de o reglementare de „ordin lingvistic” din chiar partea domnului. Textul mai dovedește și altceva, și anume concurența vie dintre cei doi termeni, **leafă** și **simbrie**, și mai ales faptul că **simbrie** păstra încă, moștenit din secolul al XVII-lea statutul clar al unui termen desemnând „răsplata muncii”, pe când **leafă**, intrat în limbă cu o accepție restrânsă, ulterior dispărut și reapărut după o absență de circa jumătate de secol, cu o semnificație nouă (similară cu cea deja existentă a lui **simbrie**), nu ajunsese încă să aibă o configurație semantică clară și unitară, ceea ce a putut permite „extensiunea” semantică a lui **leafă** în sfera mai largă a „avantajului”, de care ne-am ocupat.

Dovadă că nu se poate pune semnul echivalenței între **leafă** și *milă* (un alt motiv pentru care am preferat să nu interpretăm sensul lui **leafă** ca „milă” în contextele discutate mai sus), stă mărturie următorul document:

*poruncim tuturor ucenicilor de la școală să nu arătați împotrivire povățuirilor sale [ale nazărului epitrop], ci să fiți următori și ascultători, mulțumindu-vă cu m i l a [s. n.] ceea ce vă este orânduită de Domnia Mea care să nu o socotiți ca **leafă** și datorie [s. n.], ci să o cunoașteți o milă de la Domnie rânduie spre mângâierea și ajutorul vostru, în vreme ce voi nu slujiți Domniei sau altuia, ci înșive vouă, vă slujiți folos și procopseala voastră. ȚR 1786 ib. III, 77.*

În acest sens, reținem și alte exemple:

l e f i și m i l e [săracilor] pe toate zilele. ȚR 1798 ib. VII, 171, în opoziție cu milă de leafă. M 1788 ib. III, 179.

Faptul că **leafă** și **ajutor** nu sunt echivalente semantic, ni-l dovedește exemplul doctorului căruia i se oferă atât **leafă**, cât și **ajutor** (deși din felul cum este redactat textul, nu rezultă clar dacă ajutorul dat este în plus față de **leafă**):

Epitropia Casii [dohtorilor] să fie îndatorită a-l pune pe cale cu o leafă cuviincioasă și ajutor după trebuință. M 1813 F 47 în opoziție cu ajutor de leafă. ȚR 1808 IR XII, 901 sau ajutor al lefi. ȚR 1811 ib. 733.

În alt document se vorbește de **lefi** pentru obraze ce se dau în mod separat de ajutoare: *câteva pitace ce sunt orânduite a se da ajutoruri pe la obraze scăpătate din jupânese. ȚR 1803 ib. 395.*

Dacă în ceea ce privește persoana care acordă răsplata, perioada pentru care se acordă, modalitățile de acordare și conținutul răsplății, între cele două sensuri ale cuvântului **leafă** există asemănări, deosebirile se referă mai ales la fondurile din care cele două feluri de **lefuri** urmează să se plătească. În acest sens, menționăm încercările domnilor de „instituționalizare” deosebită a *veniturilor* (a fondurilor), și anume **leafa** ce desemnează o „răsplată a muncii” să se acorde de la Casa răsurilor, iar celălalt fel de **leafă**, ca „avantaj”, de la Epitropie ori de la Casa (Cutia) milelor (milosteniei, milosteniilor).

Despre istoricul celor două Case speciale și despre existența celor două tipuri de **lefuri**, amintește hrisovul lui Scarlat Callimachi:

*am aflat dar că și Casa Răsurilor și Casa Cutii[i] Milelor se află într-o mulțime de lipsiri și neîntemeiere și în rânduială cuviincioasă: altui viac, iar nu acestui de acum ... chibzuind Domniia Mea ... prin cercetare osârdnică, îndreptând, adăogând venituri acestor case,... s-au mai îndreptat stare acestor Case, care agiunsăsa numai în numire de Casă, dar fără adevărată ființă a lucrului acestuia ... La aceste Casi obștești care sunt pentru adevărată trebuință și privință a supușilor, căci de la cea întâi izvoraște plata **lefilor** celor ce să jârtfesc și slujăsc pentru patrie, iar de la cea de al doilea să închipuiește voința cea svântă, ca săracul și văduva să s[ă] miluiască. Aceste Case neavând epitropul lor vecinic ... Casa Răsurilor este alcătuită de ... Grigore Ghica Voevod la anul 1775 ... au legiut ca aciasă Casă să fie osăbită a pământului ... ca să se numiască ghenicon venit a boierilor ... nici să s[ă] amestice cu veniturile Vistieriei ... ce să fie supt epitropia acelui după vreme vel logofăt, vel vornic, vel spătar și vel ban ca aceștia să caute și sama dărilor și veniturilor. Această înmulțire de epitropi vremelnici n-au avut statornicie ... Casa Mililor ... s-a alcătuit de Mihail Șuțul Voevod la 1794 și de Alexandru Moruz Voevod s-au legat la Epitropia cea sângură acelui după vreme vel vornic al obștii. M 1819 CAL I, 54, 595.*

Deși separarea fondurilor destinate celor două tipuri de **leafă** a stat mereu în intenția domnilor, această hotărâre nu a fost respectată din diferite motive, fondurile amestecându-se adesea (v. exemplele de mai înainte).

La fel ca și Casa răsurilor, și Casa milelor întâmpina greutăți în acordarea **lefurilor**. Despre *stenahoria ce are Epitropia cu răspunderea lefilor*. ȚR 1800 IR VIII, 134, fiind „daturile” mai mari decât veniturile, se vorbește frecvent în documente:

jâlbi de la săracele văduve ce au lefi de la Cutia milosteniei, plângându-se că nu li se dau lefile cele orânduite, zicând că de 4–5 luni, altele de 6–7 luni nu li s-a dat, din care pricină se află lipsite de ajutorul hranei vieții lor. ib.

Uneori este nevoie să se recurgă chiar la măsuri riguroase:

să se deschidă lăzile celor ce au murit de năprasnica boală [a ciumei] și să le scrie lucrurile în foaie puindu-le preț și agonisindu-se cevași dintr-acestea se va da iarăși spre ajutorul lefiu săracilor. ȚR 1814 ib. 1 054; neajungându-se iraturile s-au scos din catastif unele cocoane ce aveau leafă de la Cutia milosteniei. ȚR 1815 ib. X_B, 271.

Pentru preîntâmpinarea greutăților, dar mai ales pentru evitarea abuzurilor se hotărăște:

a se tocni un catastif de câți se cuvine a avea leafă de la Cutia milosteniei de obște, la care trebuiaște a se pune osârdie prin chibzuire și cercetare de ipochimenele acelea numai ce sunt vrednice în adevăr de milă și ajutor spre a nu se face catahrisis, rămâind săracii cei vrednici de milă fără de ajutor; orânduim să întocmiți un catastif de numele acelora care în adevăr sunt vrednice și făcând 6 stări, cea dintâi stare po tal 40, cea de a doua po tal 30, a treia po tal 20, a patra po tal 15, a cincea po tal 10 și

a șasea po tal 5, după care urmează ca cele mai proaste cu tal 5 să fie cele mai multe, cele de 10 mai puține și asemenea cele până la 40 să rămâie cele mai puține. ȚR 1803 ib. XII, 399.

Măsura este luată, deoarece, așa cum notează editorul V. A. Urechia „abuzurile erau mari – se acordau de la Cutie lefi la boieri și jupânese de boieri și obraze știute după bunul plac al lui Vodă. Toți cei ce n-aveau poftă de a munci căutau să fie trecuți la catastiful Cutiei. Cei ce nu erau admiși la <sportula> boierilor zilei și ai lui Vodă erau respinși de la Cutie”. ib.

Articolul de față suplonește și completează lipsa de informație privitoare la modul în care era utilizat în perioada fanariotă, unul dintre cei mai interesanți termeni referitori la răsplata (muncii), și anume **leafă**.

BIBLIOGRAFIE

- CAL = IORGA, N. (1905): *Documente privitoare la familia Callimachi*. Vol. I–II. Adunate, publicate și întovărășite cu o prefață de ... București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”.
- DA = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: A–B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: D–De. București, Universul, Intreprindere Industrială a Statului, 1949; [Fascicula II: De–Destina; șpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: F–I. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: J–Lacustru. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: Ladă–Lepăda. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: Lepăda–Lojniță. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1948.
- DLR = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei. Tomul VI. Litera M: 1965–1968; Tomul VII. Partea 1. Litera N: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera O: 1969; Tomul VIII. Litera P: 1972–1984; Tomul IX. Litera R: 1975; Tomul X. Litera S: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera Ș: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a și a 3-a. Litera T: 1982–1983; Tomul XII. Partea 1. Litera Ț: 1994 ; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera U: 2002; Tomul XIII. Partea 1 și a 2-a și a 3-a. Litera V și literele W, X, Y: 1997–2005; Tomul XIV. Litera Z: 2000 ; Tomul I. Partea a 3-a. Litera D. D – Deînmulțit: 2006; Tomul I. Partea a 4-a. Litera D. Deja – Deținere: 2006; Tomul I. Partea a 5-a. Litera D. Deținut – Discopotiriu: 2007;

- Tomul I. Partea a 6-a. Litera D. *Discord–Dyke*: 2009; Tomul IV. Litera L. *L–Lherzolit*: 2008; Tomul V. Litera L. *Li–Luzulă*: 2008; Tomul I. Partea a 7-a. Litera E. *E–Erzaț*: 2009; Tomul I. Partea a 8-a. Litera E. *Es–Ezredeș*: 2010; Tomul III. Literele J, K, Q: 2010.
- F = ANGELESCU, N. I. (1904): *Acte și documente din trecutul farmaciei în Țările Românești*. București, Tip[ografia] «Speranța».
- GH₂ = Condica lui Grigore Ghica (1776) în P. Rășcanu, *Lefile și veniturile boierilor moldoveni*. Publicat cu o introducere de... Iași, Tipografia Națională, 1887, p. 73–81.
- IF = *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*. Coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu. București, Editura Academiei Române, 1988.
- IFC = IORGA, N. (1900): *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române*. București, Inst. de Arte Grafice „Eminescu”.
- IR = URECHIA, V. A. (1891–1901) *Istoria românilor*. Curs ținut la Facultatea de Litere din București de ... Publicat sub direcțiunea ... de comitetul de studenți ai Facultății ... Vol. I–X_{A–B}–XIII. București, Lito-Tipografia Carol Göbl (I–IV), Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu (V–VIII, XI–XIII), Institutul de Arte Grafice Carol Göbl (IX–X_{A–B}). *Seria 1774–1786*. I: (1774–1786. *Alexandru Ipsilante-Mavrogheni*), 1891; II: (*Anexele la vol. I*), 1892; *Seria 1786–1800*. III: (1786–1791. *Epoca lui N. Mavrogheni*). 1892; IV: (1791–1792), 1892, [pe copertă 1893]; V: (1793–1796), 1893; VI: (*Anexe la volumul X*), 1893 [pe copertă 1895]; VII: (1796–1800), 1894 [pe copertă 1895]; *Seria 1800–1834*. VIII: (1800–1806). Primul volum din secolul al XIX-lea, 1897; IX: Al 2-lea din secolul al XIX-lea. (*Ocupațiunea rusească din 1806–1812*), 1896 [pe copertă 1897]; X: Al treilea din secolul al XIX-lea. *Anexe la vol. anterioare. Partea A*, 1900; *Partea B*, 1902; XI: Al 4-lea din secolul al XIX-lea, (1812–1818. *Domniile lui Caragea și a lui Sc. Calimach*), 1900; XII: Al 5-lea din secolul al XIX-lea. (*Domnia lui Alex. N. Șuțul și a lui M. Șuțul*. 1818–1821), 1898; XIII: (*Revoluțiunea de la 1821*. După documente noue. 1812–1822), 1901.
- I. ROM.= GIURESCU, Constantin, C. (1935–1946): *Istoria românilor*. Vol. I – II_{1–2} – III_{1–2}. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”.
- LET. = *Letopisețul Țării Moldovii de la Ștefan sau Vasilie Vodă în Letopisițile Țării Moldovii*. Vol. II. Publicate pentru întâiași dată de M. Kogălniceanu, Iași, 1845, La Cantora Foaiei Sătești, p. 3–130.
- LOM = PETRESCU, C. Z. (1938): *Lefuri și onorarii medicale în trecutul țării noastre* în „Revista de medicină legală”, nr. 3–4, p. 41–61.
- MAV = *Condica de porunci, corespondențe, judecăți și cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat ca domn al Moldovei (1741–1742)*, în N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VI, p. 219–451.

- SD = IORGA, N. (1901–1916): *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Publicate de ... Vol. I–XXXI. București, „Minerva” I: 1901; II: 1901; III: 1901; IV: 1902; V: 1903–1904; VI: 1903–1904; VII: 1904; VIII: 1906; IX: 1905; X: 1905; XI: 1906; XII: 1906; XIII: 1906; XIV: 1907; XV₁: 1905–1907; XV₂: 1908; XVI: 1909; XVIII (greșit pentru XVII): 1908 ; XVIII: 1910; XIX: 1910; XXI: 1911; XXII: 1913; XXV: 1913; XXIX: 1914.
- UR = CODRESCU, Th. (1852–1895): *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale și alte acte, din suta a XVIII^a și a XIX^a, atingătoare de Moldova*. Sub redacțiunea dsale Theodor Codrescu. Vol. I–XXV. Iași. Publicat ca Suplement Giurnalului Zimbru de ... [Pentru vol. I, II, III, v. și edițiunea a 2-a, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1871–1892]. [Documente dintre: I: 1852; II: 1852; III: 1853; IV: 1857; V: 1862; VI: 1875; VII: 1886; VIII: 1886; IX: 1887; X: 1888; XI: 1889; XII: 1889; XIII: 1889; XIV: 1889; XV: 1889; XVI: 1891; XVII: 1891; XIX: 1891; XX: 1892; XXI: 1892; XXII: 1892; XXIII: 1895; XXIV: 1895; XXV: 1895].

Abrevieri:

- M = Moldova
 ȚR = Țara Românească

A DIFFERENT SALARY

Abstract

The article deals with the specific use of the term “leafă”/ ‘salary’ during the last decades of the 19th century, regarding situations in which “leafă” did not mean a work reward offered when someone was employed and performed some kind of work, but represented a certain advantage given to some categories of people designated for other reasons as well.

The general sense of “advantage”, which could include the meaning of the term “leafă” used in similar situations (as mentioned above), might have some contextual values which would correspond either to the modern term *subvention* (similar to a social or medical benefit) or *favour*.

The article analyzes, based on the etymological sense, the way in which the term “leafă” reaches the meaning of “advantage” and explains various situations obtained from the documents.

Key-words: *work reward, salary, advantage, subvention, favour.*